33.
USPRAWNIANIE WSPÓŁPRACY INSTYTUCJI PRACUJĄCYCH NA RZECZ DZIECKA I RODZINY, CELEM WYPRACOWANIA JEDNOLITYCH SCHEMATÓW POSTĘPOWANIA W DANYCH SYTUACJACH

Współpraca instytucji pracujących na rzecz dziecka i rodziny zakłada:

⇒ konieczność określenia celów i planu działania uwzględnienia specyfiki działalności poszczególnych służb,
⇒ wykorzystania zasobów środowiska lokalnego pod względem infrastruktury instytucjonalnej, kadrowej oraz wypracowanych wspólnych modeli i procedur postępowania

Współdziałanie służb pozwala spojrzeć na sytuację rodzin z wielu perspektyw, co ma istotne znaczenie dla przyjęcia najlepszej strategii postępowania umożliwiającej przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, a także daje możliwość prowadzenia równoczesnych oddziaływań interwencyjnych i pomocowych.

Współpraca pomiędzy służbami pracującymi na rzecz dziecka i rodziny przyjmuje postać zespołu interdyscyplinarnego, grupy roboczej, zespołu multiprofesjonalnego.

Budowanie zespołów

Zespół interdyscyplinarny, grupa robocza, zespół multiprofesjonalny – szkolenie 32

Pracując z rodziną poprzez zespoły o charakterze multiprofesjonalnym i interdyscyplinarnym w pierwszej kolejności służby wspierające winne **współpracować z asystentami rodziny** oraz mieć na uwadze przepisy o ochronie danych osobowych lub pozyskiwać informacje dotyczące dzieci, młodzieży i ich rodzin za zgodą rodziny lub z jej udziałem.

Działania asystenta rodziny (szczególnie przy ocenie sytuacji rodziny/dziecka polegają na:

⇒ **łączności z innymi pracownikami służb społecznych**, czyli doraźnych kontaktach służących wymianie informacji w sprawach dotyczących rodziny lub wsparciu w sytuacjach zagrażających bezpieczeństwu dzieci wymagających czynności zaradczych lub interwencyjnych,
⇒ **koordynacji działań multiprofesjonalnych**, organizowanie i prowadzenie spotkań kilku specjalistów,
⇒ **pracy zespołowej pracowników różnych profesji społecznych** dotyczących pomocy kilku rodzinom, wielopłaszczyznowa współpraca z organizacjami wspierającymi rodzinę,
⇒ **konsultacji z bardziej doświadczonym pracownikiem lub specjalistą w danej dziedzinie**, np. prawnikiem, psychologiem.

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl
PARTNERZY PROJEKTU
Województwo Podkarpackie | Województwo Lubelskie | Województwo Podlaskie | Województwo Świętokrzyskie

Skuteczność realizowanego wsparcia zależy od **podejmowania prób zastosowania podejścia: jedna rodzina – jeden plan – jeden koordynator = wymiana informacji i zasobów o dziecku.**

Podstawową zasadą pracy z rodziną i dzieckiem zgodną z etapami metodycznego postępowania jest podmiotowość klienta.

metodyka dokonywania oceny sytuacji dziecka

Dzięki współpracy interdyscyplinarnej tworzy się platforma współpracy między instytucjami oraz buduje się społeczne zaufanie do kompetencji instytucji pomagających.

Systemowe działania wobec rodzin z dziećmi przebiegać powinny według schematu rozróżniania interwencji od pomagania i wspierania. Również rodzinny wywiad środowiskowy może być przeprowadzany w sposób interwencyjny bądź pomocowy

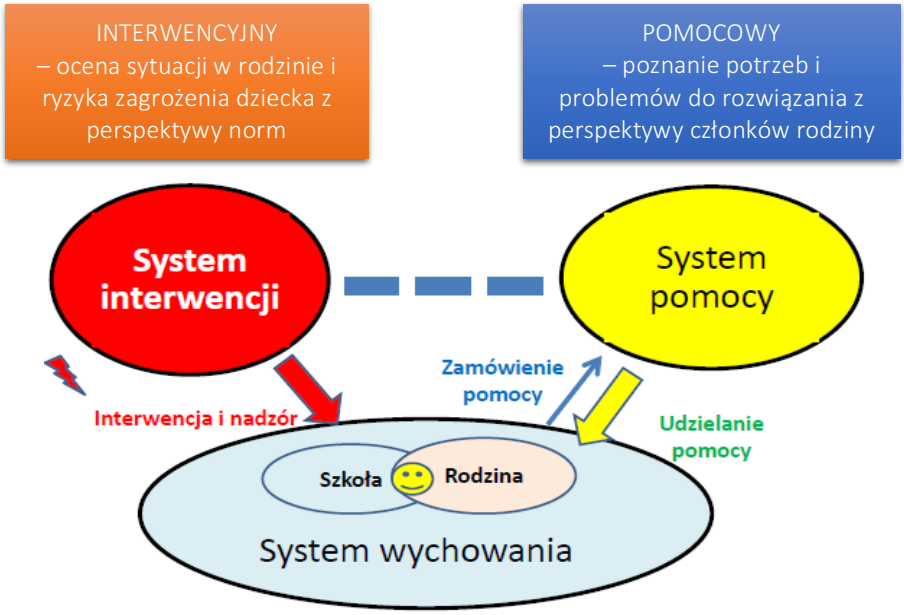

Źródło: D. Baran, *Pomoc a interwencją w pracy z rodziną –dążenie do zintegrowanego systemu pomocy rodzinie*, e-seminarium V zlot asystentów rodziny, Gdynia 2016.

Ogólne etapy metodycznego postępowania w pracy socjalnej

Etap metodycznego postępowania	Nazwa etapu	
I	**Ocena/ diagnoza**	1a. Nawiązanie kontaktu, podjęcie decyzji o współpracy
		1b. Pogłębienie wiedzy o sytuacji związanej z problemem osoby/ rodziny

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl
PARTNERZY PROJEKTU
Województwo Podkarpackie | Województwo Lubelskie | Województwo Podlaskie | Województwo Świętokrzyskie

		1c. **Opracowanie diagnozy**
II	Wyznaczenie celów działania	
III	Opracowanie planu działania i budowa indywidualnego pakietu usług	
IV	Realizacja planu działania	
V	Systematyczna ewaluacja działań	
VI	Ewaluacja końcowa	

Źródło: oprac. własne na podst. A. Ignasiak, E. Olber, M. Maciejewska-Dłubała, M. Kubiak-Horniatko, *Narzędzia pracy socjalnej*, s. 6-7. http://www.wrzos.org.pl/download/NPS_2701.pdf

Schemat metodycznego postępowania w pracy socjalnej

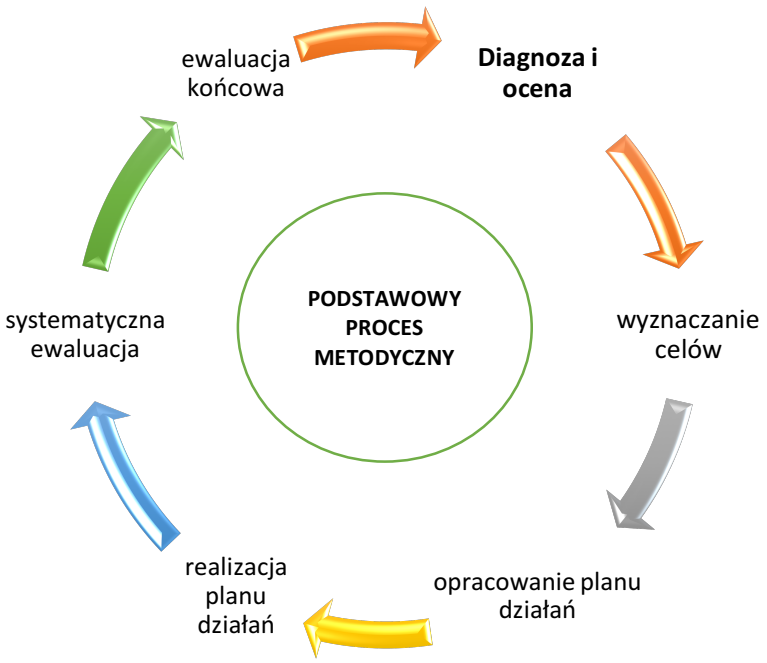

Opisując sytuację życiową rodziny z dziećmi uwzględnia się zarówno problemy i trudności jak i potrzeby, cele i **mocne strony rodziny tkwiące w niej samej jako systemie, w jej członkach, w jej otoczeniu oraz zasoby instytucjonalne.** Nie ma potrzeby analizowania przyczyn problemów, gdyż zgodnie z założeniami Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach należy koncentrować się przede wszystkim na tym co zdrowe, czyli mocnych stronach a nie deficytach, na opisie preferowanej przyszłości, konstruować krótkoterminowe, realne cele a rozwiązań poszukiwać w wyjątkach od problemów.

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl
PARTNERZY PROJEKTU
Województwo Podkarpackie | Województwo Lubelskie | Województwo Podlaskie | Województwo Świętokrzyskie

W celu określenia obszarów trudności, projektowanych celów, działań prowadzących do zmiany, można stosować analizę SWOT. Nazwa SWOT jest akronimem angielskich słów *Strengths* (mocne strony), *Weaknesses* (słabe strony), *Opportunities* (szanse w otoczeniu), *Threats* (zagrożenia w otoczeniu). Technika analityczna SWOT polega na posegregowaniu posiadanych informacji o sytuacji osoby lub rodziny na cztery grupy:

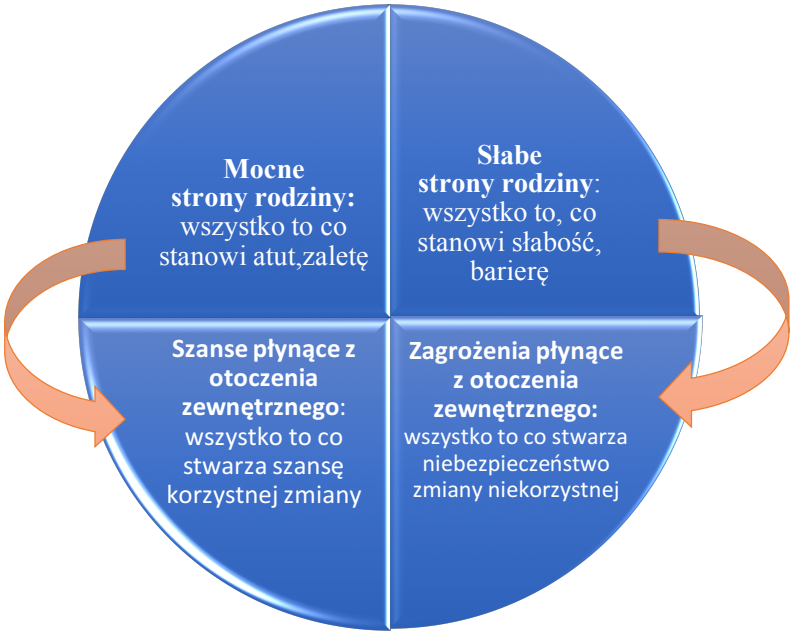

Źródło: oprac. własne na podst.: K. Kadela, J. Kowalczyk, *Standardy Pracy Socjalnej. Rekomendacje metodyczne i organizacyjne*, 2013, s. 25-26http://www.wrzos.org.pl/projekt1.18/

Pomocne w opracowaniu analizy SWOT może być udzielenie odpowiedzi na pytania:

Mocne strony: Jakie są zasoby osoby? Co robi dobrze? Jakie zalety widzą w osobie inni? Jakie zasoby osoby mogą być pomocne w przezwyciężeniu problemów?

Słabe strony: Co może być robione lepiej? Co można usprawnić, poprawić? Co jest robione niewłaściwie? Czego należy unikać? Czy pracownik dostrzega słabe strony, których osoba nie widzi?

Szanse/okazje: Co może pomóc osobie lub rodzinie w rozwiązaniu problemu? Jakie czynniki zewnętrzne sprzyjają zmianie sytuacji rodziny?

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl
PARTNERZY PROJEKTU
Województwo Podkarpackie | Województwo Lubelskie | Województwo Podlaskie | Województwo Świętokrzyskie

Zagrożenia: Z jakim przeszkodami spotyka się osoba? Co utrudnia jej podjęcie działań zmierzających do zmiany sytuacji w jakiej się znajduje? Co w przyszłości może zagrozić realizacji działań zmierzających do zmiany sytuacji osoby lub rodziny?

Praca socjalna jest procesem dynamicznym. Etapy metodycznego postępowania następują po sobie, jednak w jej toku może zaistnieć potrzeba powrotu do wcześniejszych etapów. Poniżej przestawione zostały diagramy przedstawiające etapy metodycznego postępowania w pracy socjalnej oraz wykorzystywane narzędzia w ujęciu dynamicznym.

Etapy metodycznego postępowania w procesie pracy socjalnej – ujęcie dynamiczne

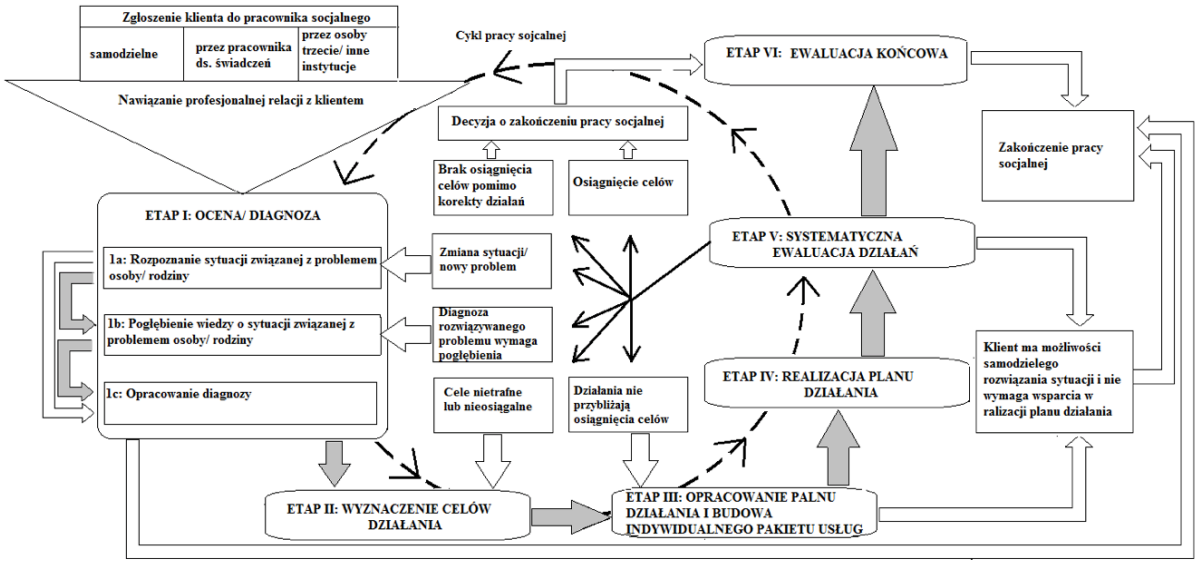

Źródło: A. Ignasiak, E. Olber, M. Maciejewska-Dłubała, M. Kubiak-Horniatko, *Narzędzia pracy socjalnej* https://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjc-ar-msvYAhVlIJoKHQiTAfMQFggoMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.wrzos.org.pl%2Fdownload%2FNPS_2701.pdf&usg=AOvVaw2p40UujK6ksjFY5mEwlnvz, s. 8.

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl
PARTNERZY PROJEKTU
Województwo Podkarpackie | Województwo Lubelskie | Województwo Podlaskie | Województwo Świętokrzyskie

Narzędzia pracy socjalnej a etapy metodycznego postępowania w pracy socjalnej – ujęcie dynamiczne

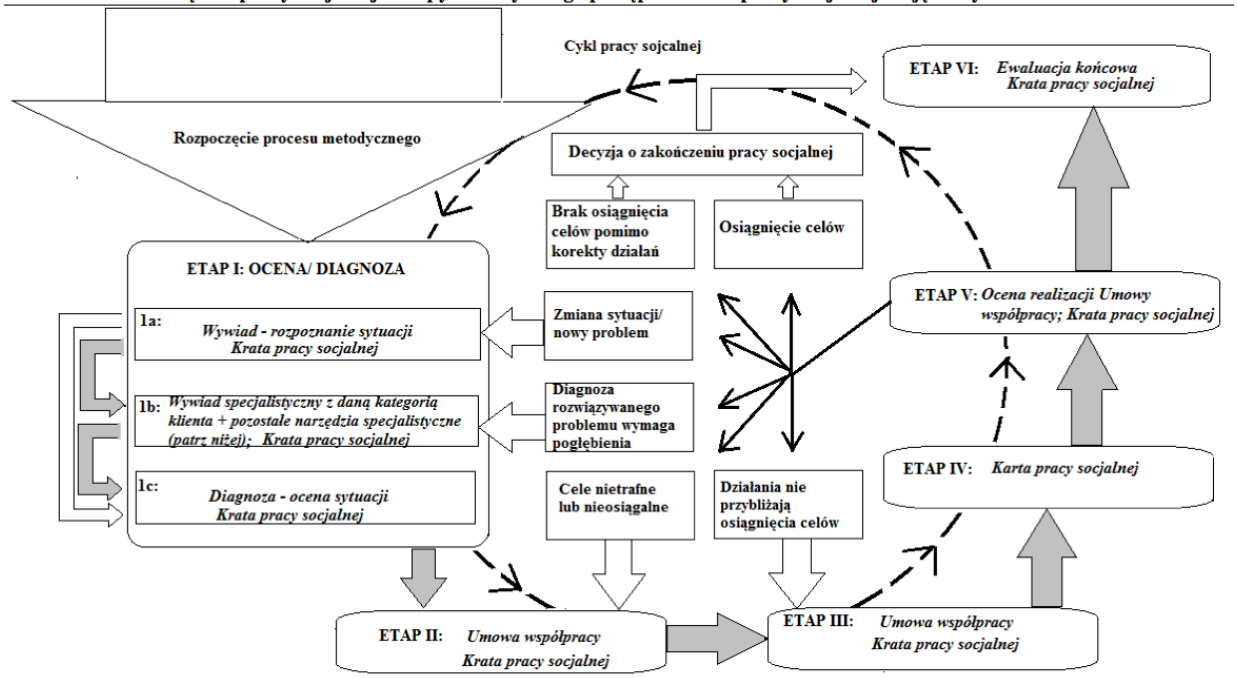

Źródło: Ignasiak A., Olber E., Maciejewska–Dłubała M., Kubiak –Horniatko M., *Narzędzia pracy socjalnej* https://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjc-ar-msvYAhVlIJoKHQiTAfMQFggoMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.wrzos.org.pl%2Fdownload%2FNPS_2701.pdf&usg=AOvVaw2p40UujK6ksjFY5mEwlnvz , s. 9.-

Początkowy etap metodycznego postępowania (ocena/diagnoza) koncentruje się na poznaniu potrzeb rodziny/dziecka w oparciu o jej mocne strony (zasoby):

Podetap 1. Zapoznanie się

Podetap 2. Opis i analiza sytuacji rodziny z dziećmi – gromadzi się, porządkuje, analizuje informacje i opinie o rodzinie w celu właściwego rozpoznania jej sytuacji życiowej.

Podetap 3. Zbudowanie diagnozy - oceny sytuacji rodziny z dziećmi[1]

Do podjęcia diagnozy i oceny sytuacji dziecka w rodzinie powinny skłonić następujące sytuacje:

⇒ niewydolność materialna – niskie dochody rodziny lub ich brak, wynikający z utraty pracy, małej operatywności ekonomicznej rodziców, wielodzietności, choroby etc;

⇒ trudne warunki mieszkaniowe – nadmierne zagęszczenie, brak zaplecza sanitarnego, braki w podstawowym wyposażeniu;

⇒ patologia społeczna w rodzinie – alkoholizm rodziców lub rodzica, występowanie innych uzależnień, zaburzenia psychiczne, przestępczość, agresja słowna, fizyczna, psychiczna;

[1] A. Ignasiak, E. Olber, M. Maciejewska–Dłubała, M. Kubiak –Horniatko, *Narzędzia pracy socjalnej*, s. 25. http://www.wrzos.org.pl/download/NPS_2701.pdf

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl
PARTNERZY PROJEKTU
Województwo Podkarpackie | Województwo Lubelskie | Województwo Podlaskie | Województwo Świętokrzyskie

⇒ niska dojrzałość społeczno-emocjonalna rodziców – niska świadomość pedagogiczna, wadliwe postawy wobec dziecka, brak zainteresowania rozwojem dziecka i jego potrzebami;
⇒ samotne rodzicielstwo – rozwód, separacja, utrata jednego z małżonków, pobyt w zakładzie karnym, długotrwały wyjazd, panna samotnie wychowująca dziecko;
⇒ brak lub zaburzone kontakty z sąsiadami, brak pomocy oraz wsparcia ze strony rodziny, środowiska lokalnego, instytucji socjalno-wychowawczych w sytuacji pojawienia się kryzysu.

Na tok postępowania diagnostycznego w pracy socjalnej z rodziną z dziećmi składają się poszczególne kroki/etapy pracy z rodziną

Ocena sytuacji dziecka/rodziny

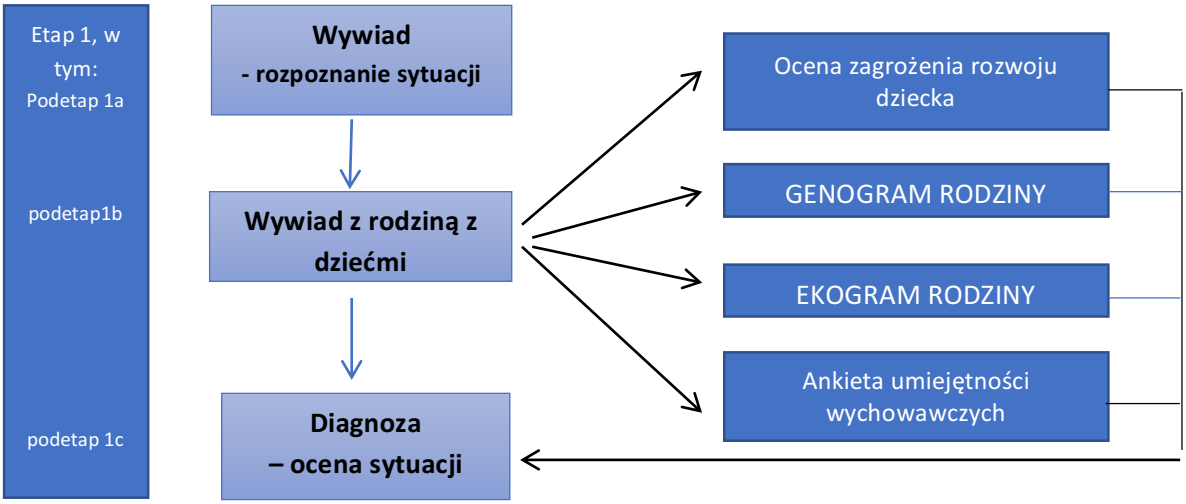

Źródło: A. Ignasiak, E. Olber, M. Maciejewska–Dłubała, M. Kubiak –Horniatko, *dz. cyt.*, s. 25.

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl
PARTNERZY PROJEKTU
Województwo Podkarpackie | Województwo Lubelskie | Województwo Podlaskie | Województwo Świętokrzyskie

Ocena sytuacji dziecka/ rodziny doświadczającej przemocy

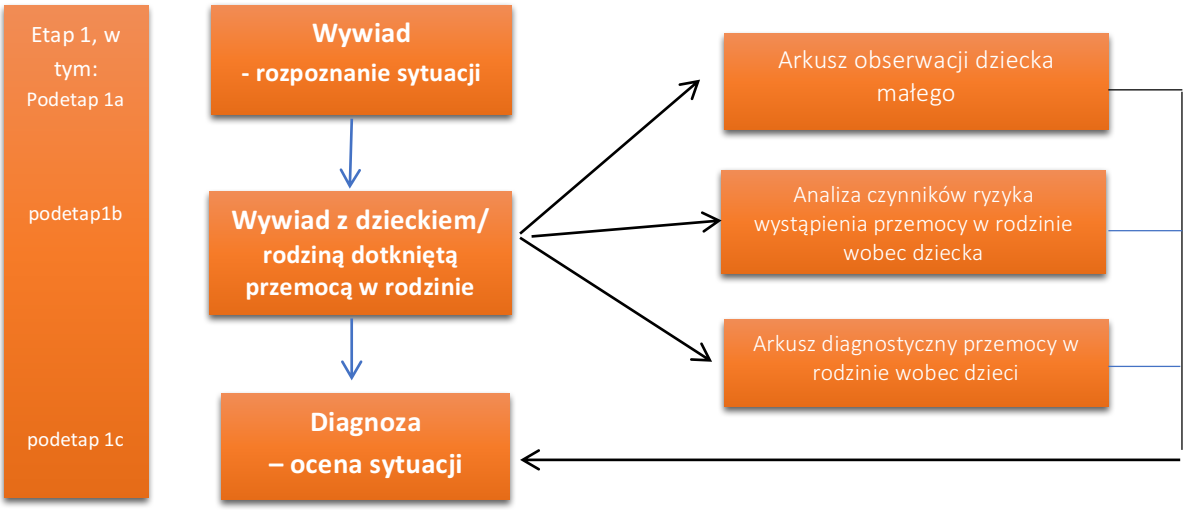

Źródło: A. Ignasiak, E. Olber, M. Maciejewska–Dłubała, M. Kubiak –Horniatko, *dz. cyt.*, s. 26.

W ramach standardu pracy socjalnej z rodziną zasadne jest **podejście, że im więcej informacji, tym łatwiej i trafniej ocenić sytuację rodziny i dziecka**

W zakresie diagnozy sytuacji rodziny i dziecka należy określić specyficzne jej obszary. Dotyczą one:

⇒ **komunikacji podstawowej w rodzinie**; ma ona wpływ na wszystkie aspekty funkcjonowania rodziny, a także na rozwój dziecka i funkcjonowanie dorosłych – sposób odnoszenia się do siebie poszczególnych członków rodziny, interakcje, metody wychowawcze, kontakty i relacje z członkami dalszej rodziny;

⇒ **codziennego życia rodziny**; centralnymi punktami są: prowadzenie domu (obowiązki poszczególnych domowników), gospodarowanie budżetem, higiena, żywienie i wychowanie dzieci;

⇒ **rozwoju dzieci**: stan fizyczny, zdrowotny, emocjonalny, edukacja szkolna, udział w zajęciach pozalekcyjnych (zajęcia kompensacyjno-wyrównawcze, świetlice szkolne, placówki wsparcia dziennego);

⇒ **rozwoju rodziców**: uzależnienia, kryzysy emocjonalne, poczucie wartości, samoocena, kwalifikacje, motywacja do zmian, do podjęcia pracy;

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl
PARTNERZY PROJEKTU
Województwo Podkarpackie | Województwo Lubelskie | Województwo Podlaskie | Województwo Świętokrzyskie

⇒ **rozwoju stosunków społecznych** – wsparcie środowiskowe, udział rodziny w różnych formach życia sąsiedzkiego i społecznego[2].

Oceniając sytuację opiekuńczo-wychowawczą dziecka w rodzinie należy w ramach diagnozy-oceny uwzględnić przyczyny, które najczęściej wynikają z bezradności rodziców w tym względzie.

Wybrane przyczyny bezradności opiekuńczo-wychowawczej:

⇒ matka samotnie wychowująca 4 dzieci, ograniczona władza nad synem, który jest wychowywany przez ojca;

⇒ syn/córka na mocy postanowienia Sądu Rodzinnego uczęszcza do Ośrodka Kuratorskiego (demoralizacja), ma zdiagnozowany zespół nadpobudliwości psychoruchowej;

⇒ rodzina objęta nadzorem kuratora;

⇒ zdarzają się zaniedbania higieniczne, żywieniowe, zdrowotne/ zaniedbania pielęgnacyjno-higieniczne wobec dziecka;

⇒ rodzice/matka stwarzali/ła/stwarzają sytuacje zagrożenia dla bezpieczeństwa i zdrowia dziecka (w wyniku interwencji dzieci zostały zabezpieczone w placówce opiekuńczo wychowawczej/pozostawiane są ostre narzędzia w otoczeniu dzieci, dzieci bawią się przy rozgrzanym piecu, dzieci pozostają pod opieką również obcych małoletnich osób);

⇒ brak podstawowych umiejętności wychowawczych/ograniczone umiejętności wychowawcze (konsekwencji rodziców/autorytetu rodziców, zaniedbania emocjonalne, brak zainteresowania edukacją, rozwojem i problemami dzieci);

⇒ niewystarczające zainteresowanie edukacją i rozwojem dzieci;

⇒ orzeczony stopień niepełnosprawności, grupa inwalidzka lub niezdolność do pracy (w zależności od czasu w jakim został wydany dokument)[3].

Po wyodrębnieniu z rodziną trudności w obszarze opiekuńczo-wychowawczym, rozwojowym funkcjonowania rodziny podsumowanie stanowi zbudowana przy aktywnym udziale rodziny ocena, stanowiąca odpowiedź na następujące pytania:

1. Co stanowi problem rodziny, przyczyny trudnej sytuacji oraz źródło tych przyczyn.
   a) Zidentyfikowane problemy należy nazwać i przedyskutować z rodziną, ustalając ich wagę i wpływ na funkcjonowanie społeczne jej członków (problem, który należy

[2] D. Ławniczak, M. Marszałkowska, B. Mierzejewska, D. Polczyk, L. Zeller, *Standard pracy socjalnej z rodziną z dziećmi*, s. 14-15. www.wrzos.org.pl/projekt1.18/download/SPS_RZD_23luty.pdf

[3] Tamże, s. 22.

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl
PARTNERZY PROJEKTU
Województwo Podkarpackie | Województwo Lubelskie | Województwo Podlaskie | Województwo Świętokrzyskie

zniwelować wyłoniony zostaje w drodze burzy mózgów z członkami–przedstawiciel rodziny jest tu najlepszym znawcą sytuacji rodziny i samego siebie).

b) Ustalenie priorytetów dla poszczególnych problemów. Pracownik socjalny będzie brał w tym przypadku pod uwagę dwa czynniki:
   - ⇒ pierwszym jest priorytet nadawany przez samą rodzinę (po pełnym przedyskutowaniu zagadnień i działaniach doradczych w poszczególnych problemach);
   - ⇒ drugim czynnikiem są problemy, którymi rodzina winna się zajmować ze względu na obowiązki nakładane nań przez prawo, np. odpowiedni poziom opieki nad dziećmi;

2. Jak sytuacja wpływa na funkcjonowanie rodziny i poszczególnych członków.
3. Jakie są zasoby/możliwości: rodziny, środowiska, instytucji i pracownika socjalnego w poprawie niekorzystnej sytuacji.
4. Jakie są deficyty/ograniczenia: rodziny, środowiska, instytucji i pracownika socjalnego w poprawie niekorzystnej sytuacji.

Pośród rekomendowanych **narzędzi badawczych** służących do rozpoznania/oceny sytuacji dziecka wymienić należy:

Wywiad – rozeznanie sytuacji,

Ocena zagrożenia rozwoju dziecka,

Genogram rodziny,

Ekogram rodziny,

Ankieta umiejętności wychowawczych,

Do pozostałych:

Arkusz Schematyczny Józefa Pietera, który stanowi klasyczny schemat poznania rodziny jako środowiska wychowawczego

Koncepcja określania progów zagrożenia rozwoju biosocjokulturowego dziecka w rodzinie Ewy Marynowicz-Hetki,

metoda badania struktury systemów rodzinnych i stylów wychowania w rodzinie M. Ryś,

Diagnoza Systemu Rodzinnego oparta na „Modelu Circumplex" D. Olsona,

Kwestionariusz dla Rodziców M. Ziemskiej do diagnozowania postaw rodzicielskich,

Kwestionariusz Stosunków między rodzicami a dzieckiem,

Skala postaw rodzinnych M. Braun-Gałkowskiej,

Identyfikacja Stylów Wychowania według M. Ryś,

Test Komunikacji Zadaniowej Rodzic-Dziecko A. Frydrychowicz,

Skale Postaw Rodzicielskich M. Plopy dla rodziców i dzieci,

Test Rysunku Rodziny (M. Braun-Gałkowska, A. Frydrychowicz),

Testy zdań niedokończonych,

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl

Kwestionariusz do badania Dorosłych Dzieci z Rodzin Dysfunkcyjnych (DDRD) M. Ryś[4].

Kategoryzacja testów PTP w kat. A, B, C do wglądu:
https://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiEhbjbpMvYAhXLWywKHQl2AJ0QFgg9MAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.ptp.org.pl%2Fmodules.php%3Fname%3DNews%26file%3Darticle%26sid%3D463&usg=AOvVaw3y8ieyRZwmCzEgqRRFYVBv

Do rozpoznania/oceny sytuacji opiekuńczo-wychowawczej dziecka służy np. **ankieta umiejętności wychowawczych** (skierowana jest do osoby/rodziny wychowujące dzieci, które borykają się z trudnościami opiekuńczo-wychowawczymi lub chcą podnieść swoje kompetencje rodzicielskie i poprawić relacje z dziećmi) **Narzędzie pracy socjalnej nr 25 Ankieta umiejętności wychowawczych** http://www.wrzos.org.pl/projekt1.18/download/NPS25_2601.pdf **czy „narzędzie oceny progu zagrożenia rozwoju biosocjokulturowego dziecka" opracowane przez E. Marynowicz-Hetkę,** dostosowane do współczesnych warunków przez I. Krasiejko.

Narzędzie oceny progu zagrożenia rozwoju biosocjokulturalnego dziecka

Syndrom cech	**Cechy**	**Wskaźniki progu zagrożenia rozwoju dziecka na poziomie ostrzegawczym** (możliwe działania profilaktyczne w postaci pracy socjalno-wychowawczej asystenta rodziny)	**Wskaźniki progu zagrożenia rozwoju dziecka na poziomie krytycznym** (przy istnieniu kilku wskaźników i braku chęci współpracy rodziców w ich niwelowaniu – wskazane ratownictwo w postaci pieczy zastępczej)
pielęgnacja rozwoju biologicznego	**Warunki materialne**	• dochód rodziny z różnych źródeł (pracy rodziców, świadczenia) wystarcza na zaspokojenie podstawowych potrzeb, • niska umiejętność rodziców w gospodarowaniu budżetem domowym, • zdarzają się zaległości w opłatach lub okresowe zadłużenia	• dochód nie wystarcza na zaspokajanie podstawowych potrzeb, • wielkość dochodu jest niestała, pochodzi głównie ze świadczeń rodzinnych i z pomocy społecznej lub/i nielegalnych źródeł, • rodzice nie chcą korzystać z możliwości aktywizacji zawodowej, • niska umiejętność rodziców w gospodarowaniu budżetem domowym, • zaległości w opłatach lub/i zadłużenia,

[4] E. Dybowska, *Diagnoza pedagogiczna środowiska rodzinnego*, [w:] *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, red. A. Błasiak, E. Dybowska, Kraków 2010, s. 24.

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl
PARTNERZY PROJEKTU
Województwo Podkarpackie | Województwo Lubelskie | Województwo Podlaskie | Województwo Świętokrzyskie

			• pieniądze są przeznaczane głównie na używki lub inne potrzeby rodziców
	warunki mieszkaniowe	• gęstość zaludnienia 2 osoby na pokój, • w wyposażeniu mieszkania brakuje kilku podstawowych sprzętów, np. stołu, rodzeństwo śpi ze sobą w jednym łóżku, • w domu czasem można zastać nieporządek	• gęstość zaludnienia powyżej 2 osoby na pokój, • brak podstawowych sprzętów, np. dzieci śpią w jednym łóżku z rodzicami, • brak miejsca do zabawy i odrabianie lekcji przez dzieci, • zniszczenie mebli, • w pomieszczeniach panuje brud
	przestrzeganie norm żywienia i higieny	• w żywieniu przewaga posiłków przyrządzonych z półproduktów, • dzieci nieregularnie jędzą gorący posiłek, • dzieci myte lecz nieregularnie, • dość czysto ubrane, ale rzeczy zniszczone, mało zadbane, • w domu są urządzenia sanitarne, ale źle funkcjonują lub nie są utrzymane w czystości	• skromne i niepełnowartościowe lub/i nieprzystosowane do wieku dziecka posiłki, • dzieci mają brudne ciało i ubrania, • wstępuje świerzb lub wszy, • brak bieżącej ciepłej wody, • WC na zewnątrz mieszkania, • urządzenia sanitarne źle funkcjonują lub nie są utrzymane w czystości
	troska o stan zdrowia dziecka	• mała troska rodziców o stan zdrowia dzieci (wizyty u lekarza tylko w koniecznych przypadkach, • zazwyczaj podporządkowywanie się zaleceniom lekarza)	• brak troski rodziców o stan zdrowia • dzieci (wizyty u lekarza tylko w koniecznych przypadkach lub wcale, • nie podporządkowywanie się zaleceniom lekarza),
wyrównywanie braków organizmu dziecka	**zainteresowanie kompensacją i współudział w jej realizacji**	• przy przewlekłych chorobach lub zaburzeniach rozwojowych u dzieci, • niesystematyczne podejmowanie działań przez rodziców dotyczących diagnostyki, leczenia, terapii, rehabilitacji czy rewalidacji dziecka, • zalecane przez specjalistów ćwiczenia są w domu wykonywane niesystematycznie	• przy przewlekłych chorobach lub zaburzeniach rozwojowych u dzieci, mimo zaleceń lekarzy, pielęgniarki środowiskowej lub pracowników innych instytucji • niepodejmowanie działań przez rodziców dotyczących diagnostyki, leczenia, terapii, rehabilitacji czy rewalidacji dziecka
pobudzanie rozwoju biologicznego	**stwarzanie warunków do rekreacji fizycznej**	• rodzina podejmuje pewne działania na rzecz udziału dzieci w rekreacji fizycznej, ale z inicjatywy dzieci, szkoły lub innych instytucji,	• rodzice nie stwarzają okazji do rekreacji fizycznej dzieci, • z propozycji instytucji korzystają niechętnie, • dziecko nie posiada sprzętów

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl
PARTNERZY PROJEKTU
Województwo Podkarpackie | Województwo Lubelskie | Województwo Podlaskie | Województwo Świętokrzyskie

		• dziecko posiada niektóre przyrządy do rekreacji fizycznej (np. rower, sanki, piłkę), zazwyczaj otrzymało je w prezencie	sportowych
nabywanie ról społecznych	**struktura rodziny**	• rodzina formalnie pełna, lecz rozkład pożycia, • rodzina niepełna, • wielokrotnie zrekonstruowana	• rodzina formalnie pełna, lecz rozkład pożycia, • rodzina niepełna, • częste zmienianie partnerów • duża liczba dzieci z różnych związków, • część dzieci przebywa w pieczy zastępczej
	modelowanie stosunku do pracy zawodowej przez rodziców	• prace dorywcze, porzucanie pracy, • okresowe utrzymywanie się ze świadczeń z pomocy społecznej	• niechęć do aktywizacji zawodowej, • unikanie lub/i porzucanie pracy, • utrzymywanie się ze świadczeń • rodzinnych lub/i z pomocy • społecznej, nielegalne źródła • dochodu (np. prostytucja, • kradzieże)
	obowiązki domowe	• dzieci nie mają obowiązków domowych lub jeśli mają nie dostrzega się ich wartości wychowawczych	• nadmierne obciążenie obowiązkami domowymi, • dzieci przejmują zadania rodziców i obowiązki opiekuńczo-wychowawcze wobec młodszego rodzeństwa
	warunki do nauki sprzyjające wdrażaniu do roli ucznia	• dzieci mają wyodrębnione miejsce do nauki ze wspólnej przestrzeni (np. fragment stołu, półka w szafie), lecz warunki zewnętrzne nie sprzyjają nauce (włączony TV, rozmowy dorosłych, zabawa młodszego rodzeństwa), • niekompletny zestaw podręczników, • minimalne wyposażenie szkolne, lecz utrzymane w nieładzie	• brak stałego miejsca do nauki • brak kompletu książek i przyborów, • warunki zewnętrzne niesprzyjające w odrabianiu lekcji
	zainteresowanie rodziców nauką szkolną dziecka	• kontakt ze szkołą z inicjatywy nauczyciela, • sporadyczne zainteresowanie nauką szkolną dziecka, okazjonalna pomoc w przypadku trudności	• unikanie kontaktu z pracownikami szkoły, • przywalanie dziecku na opuszczanie lekcji i nieodrabianie prac domowych lub brak zainteresowania nauką szkolną dziecka
kształtowanie postaw prospołecznych	**czas poświęcony dziecku**	• rodzice sporadycznie spędzają czas z dzieckiem oraz interesują się jego	• zupełny brak opieki i kontroli nad dzieckiem, • przyzwalanie na spędzanie

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl
PARTNERZY PROJEKTU
Województwo Podkarpackie | Województwo Lubelskie | Województwo Podlaskie | Województwo Świętokrzyskie

		poczynaniami lub odwrotnie nadmierne ochranianie i koncentrowanie się na sprawach dziecka, • nie pozwalanie na zabawy z rówieśnikami	czasu bez nadzoru dorosłych w nieznanych miejscach i późne powroty do domu, • pozostawienie małych dzieci bez opieki
	atmosfera rodzinna	• konflikty, tworzenie się koalicji jednych członków rodziny przeciw drugim, • niechęć, „duszna atmosfera", • wspólne wykonywane czynności są niezamierzone, • zdarza się nadużywanie alkoholu przez jednego z rodziców	• przemoc partnerska lub wobec dzieci, • uzależnienie od środków psychoaktywnych jednego lub obojga rodziców, • chłód emocjonalny matki wobec dzieci, brak więzi, • nieleczone zaburzenia psychiczne matki z zniekształceniami w odbiorze rzeczywistości, • brak wspólnie wykonywanych czynności integrujących rodzinę (pogawędki, wycieczki), • nieradzenie sobie z trudnymi zachowaniami dziecka
	postawy wychowawcze	• unikająca, nadmiernie chroniąca	• nadmiernie wymagająca, odtrącająca – okazywanie dziecku, że jest niechciane i niekochane
	styl wychowania	• styl chaotyczny, niekonsekwentny, okazjonalny, autokratyczny • postępowanie rodziców jest niespójne, np. matka ulega dzieciom a ojciec jest zbyt wymagający, • niejednakowe traktowanie dzieci	• despotyzm wychowawczy – zbyt duże wymagania w stosunku do wieku dziecka, • krytycyzm, kary fizyczne lub styl liberalny niekochający – nieingerowanie rodziców w postępowanie dziecka, • nieinteresowanie się jego sprawami i miejscem przebywania, • chłód emocjonalny
budzenie zainteresowań intelektualnych i estetycznych	**organizowanie sytuacji wychowawczych sprzyjających budzeniu aspiracji i zainteresowań**	• w domu jest niewiele książek, czasem czyta się lub ogląda wiadomości lub filmy dokumentalne, • aktywność kulturalna rodziców ogranicza się do kontaktu z TV, • kontakt z innymi instytucjami kulturalnymi okazjonalny, najczęściej zainicjowany przez szkołę lub instytucje pomocy społecznej, • dzieci czasem uczęszczają na zajęcia pozalekcyjne	• w domu nie ma biblioteczki, • rodzice nie wykazują inicjatywy w organizacji i czasu wolnego, • niechętnie zapisują dzieci do placówek wsparcia dziennego

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl
PARTNERZY PROJEKTU
Województwo Podkarpackie | Województwo Lubelskie | Województwo Podlaskie | Województwo Świętokrzyskie

		organizowane przez szkołę lub świetlice środowiskowe	
przekazywanie zasad i norm moralnych	**tworzenie sytuacji sprzyjających uczeniu się refleksji nad życiem i zachowaniami osób**	• rodzice nie organizują sytuacji wychowawczych wymagających oceny postępowania drugiej osoby i jego motywów, w razie zaistnienia naturalnej sytuacji tego typu udzielają wskazówek w sposób dyrektywny	• rodzice dają niewłaściwy przykład swoim zachowaniem, • nie respektują norm społecznych, • negatywnie oceniają przy dziecku osoby żyjące zgodnie z zasadami, • przyzwalają lub nawet nakłaniają dziecko do zachowań takich jak kradzieże, oszustwo, pobicie, prostytucja

Źródło: I. Krasiejko, *Asystentura rodziny. Rekomendacje metodyczne i organizacyjne,* Warszawa 2016, s. 96-98.

Diagnoza/ocena sytuacji rodziny/dziecka kończy się wspólnym wyznaczeniem celów pracy z rodziną (kolejne etapy postępowania metodycznego od II - VI)

Współpraca lokalna

Obowiązują zagadnienia z materiału 32, s. 4-5.

Współpraca

Obowiązują zagadnienia z materiału 32, s. 6 – 19.

Kierunki pracy służb samorządowych i ich partnerów w sytuacji, gdy występuje zagrożenie dobra dziecka przyjmują postać interwencji.

Katalog czynności interwencyjnych do wykorzystania w ramach interwencji kryzysowej

RODZINA W KRYZYSIE
Główne czynności interwencyjne
1. Odpowiedź na zgłoszenie potrzeby interwencji lub rozpoznanie zagrożenia – rozpoczęcie interwencji. 2. Ochrona życia lub zdrowia, tj. wszelkie dostępne, skuteczne i zgodne z prawem działania, które mają doprowadzić do usunięcia lub zmniejszenia zagrożeń dla życia lub zdrowia (fizycznego, psychicznego), w tym związane z zaspokojeniem podstawowych (niższego rzędu) potrzeb osoby w kryzysie. 3. Rozpoznanie i ocena zagrożeń, tj. szybka, doraźna, celowo ograniczona diagnoza rodzaju i rozmiaru zagrożeń. 4. Rozpoznanie i inwentaryzacja zasobów rodziny i jej środowiska. 5. Wzmacnianie i rozwijanie zasobów. 6. Dobór uzupełniających czynności adekwatnych do rozpoznanych zagrożeń. 7. Realizacja dobranej strategii. 8. Sprawdzenie skuteczności dobranej i realizowanej strategii.

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl
PARTNERZY PROJEKTU
Województwo Podkarpackie | Województwo Lubelskie | Województwo Podlaskie | Województwo Świętokrzyskie

9. Zmiana, kontynuowanie lub zakończenie realizacji dobranej strategii – zakończenie interwencji.
Pozostałe czynności
Konsultacje rodzinne, które są pierwszym i jednocześnie niezbędnym krokiem do rozpoznania problemu, z którym zgłasza się rodzina. Służą zebraniu informacji na temat rodziny w kryzysie aby można było zobaczyć problem w szerszym kontekście i zaproponować adekwatny sposób pomocy dla pacjenta. Konsultacje kończą się przekazaniem rozpoznania psychologicznego dla rodziny (lub jej przedstawiciela) oraz zaleceniami do dalszego postępowania i leczenia.
Diagnoza, tj. procedura diagnostyczna – nie mylić z oceną zagrożeń – (przeprowadzana w toku kilku spotkań) pozwala określić naturę zaburzeń doświadczanych przez rodzinę i /lub jej członków, ocenić ich stan emocjonalny, dokonać kompleksowej oceny psychologicznej. Diagnoza służy pogłębionemu zrozumieniu objawów kryzysu rodzinnego i prowadzi do podjęcia decyzji odnośnie najbardziej adekwatnych form pomocy. Szczególne miejsce w tym zajmuje diagnoza dziecka w kierunku wykorzystania seksualnego, przemocy i zaniedbania.
Psychoterapia par jest przeznaczona dla osób będących w związkach, które doświadczają różnego rodzaju kryzysów. Załamanie relacji w związku powoduje uwikłanie wszystkich, także dzieci w tą relację. Zatem zajecie się stanem związku poprzez psychoterapię par niejednokrotnie jest zwolnieniem dziecka z koalicji, co pozwala rodzinie wejść w nowy etap rozwojowy. Ten rodzaj psychoterapii zalecany jest również osobom, które są w związkach i zamierzają mieć dzieci, a aktualnie doświadczają kryzysu.
Psychoterapia rodzinna pozwala na zmianę systemu, prowadząc w efekcie do ustania objawów. Ta forma pomocy pozwala wszystkim uwikłanym w kryzysową sytuację, także dziecku korzystać z zasobów i wsparcia nie tylko terapeuty, lecz także rodziny. Najczęściej jest prowadzona przez dwóch terapeutów. Podjęcie decyzji o rozpoczęciu psychoterapii rodzinnej poprzedzone jest wcześniejszym konsultacjami, a spotkania odbywają się regularnie w ustalonym czasie.
Psychoterapia grupowa – forma pomocy psychoterapeutycznej oparta na działaniu procesów grupowych, mających szczególne znaczenie w przypadku pracy z dziećmi i młodzieżą np. w przypadku zaburzeń emocjonalnych a także dorosłych. Grupy psychoedukacyjne umożliwiają edukację psychologiczną w oparciu o doświadczenia bycia w grupie np. grupy dla osób współuzależnionych
Szkoła dla rodziców – trening umiejętności wychowawczych dla rodziców.
Grupy wsparcia – grupy dla osób, które borykają się z podobnymi trudnościami np. rodzice młodzieży upijającej się. Spotkania grupowe mają na celu wzajemne wspieranie się, wymianę doświadczeń, zwiększanie własnych kompetencji wychowawczych.

Współpraca służb pracujących na rzecz dziecka obok podstawowych obszarów: interwencji, prewencji i aktywizacji wobec rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi, dotkniętych sieroctwem, powinna przybierać też postać działań **profilaktyczno-edukacyjnych, np. przeciwdziałania przemocy w rodzinie**[5].

[5] *Program profilaktyczno-edukacyjny – przeciwdziałanie…*, s. 8-12.

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl
PARTNERZY PROJEKTU
Województwo Podkarpackie | Województwo Lubelskie | Województwo Podlaskie | Województwo Świętokrzyskie

Działania profilaktyczno-edukacyjnych wspierające samodzielność rodzin

SAMODZIELNOŚĆ		**RODZINY Z DZIEĆMI** ZAMIESZKAŁE W WOJEWÓDZTWIE/ POWIECIE/GMINIE	PROFILAKTYKA UNIWERSALNA
POLITYKA RODZINNA	**WSPARCIE DO SAMODZIELNOŚCI**	**RODZINY WIELOPROBLEMOWE**	PROFILAKTYKA SELKTYWNA
		RODZINY WIELOPROBLEMOWE **W TYM UWIKŁANE W PRZEMOC**	PROFILAKTYKA WSKAZUJĄCA

Źródło: oprac. własne na podst. *Program wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w województwie mazowieckim na lata 2015-2020*, Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej Załącznik do uchwały Nr 744/48/15 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 16 czerwca 2015 r.

Program profilaktyczno-edukacyjnego dot. przeciwdziałania przemocy w rodzinie
(rozszerzony materiał zamieszczony w pkt. 26, s. 18-21)

Adresatami programu powinni być:

Na poziomie profilaktyki uniwersalnej– wszyscy mieszkańcy powiatu. Ważne jest dotarcie do przedstawicieli władz lokalnych oraz instytucji i służb pracujących na rzecz dzieci i rodzin.

Na poziomie profilaktyki selektywnej w szczególności:

- ⇒ rodziny zagrożone zjawiskiem przemocy w rodzinie;
- ⇒ świadkowie przemocy;
- ⇒ rodziny niewydolne wychowawczo;
- ⇒ rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji życiowej i niedostosowane społecznie;
- ⇒ rodziny z problemem alkoholowym.

Na poziomie profilaktyki wskazującej– rodziny uwikłane w przemoc.

Cele programu

Cel główny:

Podniesienie świadomości mieszkańców powiatu na temat zjawiska przemocy w rodzinie wśród oraz sposobów przeciwdziałania temu zjawisku.

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl
PARTNERZY PROJEKTU
Województwo Podkarpackie | Województwo Lubelskie | Województwo Podlaskie | Województwo Świętokrzyskie

Cele szczegółowe:

1) Uwrażliwienie ogółu mieszkańców powiatu na objawy występowania przemocy domowej poprzez szeroko zakrojone akcje informacyjne.
2) Promocja postaw wolnych od przemocy w szkołach, placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz wsparcia dziennego.
3) Promocja prawidłowych metod wychowawczych wśród rodziców.
4) Profesjonalizacja kadr pracujących z dziećmi (nauczycieli, pracowników socjalnych, policjantów, kuratorów sądowych, pracowników placówek opiekuńczo-wychowawczych i placówek wsparcia dziennego) w zakresie zwiększeniu kompetencji zawodowych, poszerzeniu wiedzy, wymianie doświadczeń oraz budowaniu relacji pomiędzy różnymi służbami pomocowymi.
5) Zwiększenie świadomości na temat dostępnych form wsparcia dla osób doświadczających przemocy.

Oczekiwane rezultaty

Przewidywane rezultaty realizacji programu:

⇒ zmniejszenie skali zjawiska przemocy w rodzinie,
⇒ zwiększenie przez dzieci i młodzież wiedzy na temat przemocy i agresji,
⇒ zwiększenie przez dzieci i młodzież umiejętności korzystania z pomocy innych,
⇒ zmotywowania dzieci i młodzieży do rozwoju osobistego,
⇒ dostarczenie rodzicom i opiekunom wiedzy na temat prawidłowych metod wychowawczych,
⇒ wzmocnienie rodzin w radzeniu sobie z problemami wychowawczymi,
⇒ wzrost wiedzy i umiejętności rodziców w prawidłowym funkcjonowaniu i radzeniu sobie z trudnościami wychowawczymi,
⇒ podniesienie społecznej wrażliwości na wszelkie przejawy przemocy, ze szczególnym uwzględnieniem przemocy wobec dzieci,
⇒ podniesienie poziomu wiedzy na temat skutków przemocy w rodzinie.
⇒

Zadania i realizacja (wynikające z przewidzianych celów)

Za realizację zadań programu odpowiada starosta poprzez jednostki organizacyjne powiatu, w szczególności Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie oraz Ośrodek Interwencji Kryzysowej. Rekomendowane jest podejmowania działań **z innymi podmiotami działającymi na terenie powiatu,** m.in. z:

⇒ ośrodkami pomocy społecznej;
⇒ komendami policji;
⇒ sądem rejonowym;
⇒ szkołami średnimi z terenu powiatu;
⇒ placówkami opiekuńczo-wychowawczymi i placówkami wsparcia dziennego z terenu powiatu;
⇒ organizacjami pozarządowymi z terenu powiatu,
⇒ poradniami psychologiczno-pedagogicznymi,

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl
PARTNERZY PROJEKTU
Województwo Podkarpackie | Województwo Lubelskie | Województwo Podlaskie | Województwo Świętokrzyskie

⇒ ośrodkami zdrowia,
⇒ komisją rozwiązywania problemów alkoholowych.

Przykładowy program profilaktyczny z uwzględnieniem instytucji wspierających

Zadanie	Opis	Realizator	Efekt	Sposób weryfikacji
Akcje informacyjne skierowane do mieszkańców powiatu o przemocy w rodzinie i metodach przeciwdziałania	Akcje informacyjne zwiększające świadomość w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Akcje te mogą przybrać formę konferencji, debat społecznych, kampanii społecznych, informacji w mediach.	**PCPR/OIK we współpracy z**: szkołami średnimi policją, OPS, NGO, lokalnymi mediami, kościołami, uczelniami wyższymi, poradniami psych.-ped.	Zwiększenie świadomości mieszkańców na temat przemocy w rodzinie i metod jej przeciwdziałania	Liczba materiałów informacyjnych (plakatów, ulotek itd.), sprawozdania z organizowanych wydarzeń.
Warsztaty profilaktyczne dla uczniów	Przeprowadzenie cyklów 30-godzinnych warsztatów dla uczniów szkół średnich. Warunkiem realizacji warsztatów jest podpisanie porozumienia przez szkołę. Obszary tematyczne warsztatów: komunikacja, przemoc rówieśnicza, asertywność, rozwiązywanie konfliktów, przemoc domowa.	**PCPR/OIK we współpracy z:** szkołami średnimi, policją, OPS, NGO.	Zwiększenie wiedzy uczniów i poprawa komunikacji w grupie	Listy obecności. Przeprowadzenie ankiety przed i po warsztatach, rekomendowane jest określenie zmiany poprzez wskaźnik procentowy. Ewaluacja opisowa, po przeprowadzeniu rozmów z nauczycielami.
Poradnictwo w zakresie umiejętności wychowawczych rodziców	Spotkania dla rodziców, których dzieci przeszły cykl edukacyjny w szkole dotyczący przeciwdziałania przemocy. Tematyka spotkań: umiejętności	**PCPR/OIK we współpracy z:** szkołami średnimi, policją, OPS, NGO.	Zwiększenie świadomości rodziców w zakresie zachowań agresywnych wśród dzieci, wzrost	Listy obecności Przeprowadzenie ankiety przed i po warsztatach, rekomendowane jest określenie zmiany poprzez

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl
PARTNERZY PROJEKTU
Województwo Podkarpackie | Województwo Lubelskie | Województwo Podlaskie | Województwo Świętokrzyskie

	wychowawcze, komunikacja w rodzinie Spotkania dla pozostałych rodziców zainteresowanych powyższą tematyką Grupy wsparcia dla rodziców dzieci i młodzieży z problemami wychowawczymi		umiejętności wychowawczych	wskaźnik procentowy
Poprawa kompetencji kadr instytucji zaangażowanych w przeciwdziałanie przemocy w rodzinie	Szkolenia i inne formy podnoszenia kompetencji osób zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie. Spotkania dla przewodniczących Zespołów Interdyscyplinarnych Szkolenia z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie dla kadry pedagogicznej	**PCPR/OIK we współpracy z:** szkołami średnimi, policją, OPS, poradniami ped.-psych., NGO.	Zwiększenie wiedzy kadr w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie	Listy obecności Ankiety kompetencyjne
Promocja informacji o dostępnym wsparciu	Informowanie mieszkańców powiatu o możliwościach wsparcia dla osób doświadczających przemocy w rodzinie poprzez artykuły w lokalnych mediach, ulotki, ogłoszenia podczas lokalnych uroczystości i spotkań.	**PCPR/OIK we współpracy z:** szkołami średnimi, policją, OPS, NGO, lokalne media, kościoły.	Zwiększenie wiedzy mieszkańców o dostępnym wsparciu.	Lista artykułów, sprawozdania

Źródło: J. Szymańska, *Program profilaktyczno-edukacyjny – przeciwdziałanie przemocy w rodzinie*, ROPS, Kraków; *Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki*, Ośrodek Rozwoju Edukacji 2012.

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl
PARTNERZY PROJEKTU
Województwo Podkarpackie | Województwo Lubelskie | Województwo Podlaskie | Województwo Świętokrzyskie

Bibliografia:

Baran D., *Pomoc a interwencją w pracy z rodziną –dążenie do zintegrowanego systemu pomocy rodzini*e, e-seminarium V zlot asystentów rodziny, Gdynia 2016.

Dybowska E., *Diagnoza pedagogiczna środowiska rodzinnego*, [w:] *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, red. A. Błasiak, E. Dybowska, Kraków 2010.

Ignasiak A., Olber E., Maciejewska–Dłubała M., Kubiak –Horniatko M., *Narzędzia pracy socjalnej* http://www.wrzos.org.pl/download/NPS_2701.pdf

Kadela K., Kowalczyk J., *Standardy Pracy Socjalnej. Rekomendacje metodyczne i organizacyjne*, 2013http://www.wrzos.org.pl/projekt1.18/

Krasiejko I.*, Asystentura rodziny. Rekomendacje metodyczne i organizacyjne,* Warszawa 2016.

Ławniczak D., Marszałkowska M., Mierzejewska B., Polczyk D., Zeller L., *Standard pracy socjalnej z rodziną z dziećmi* www.wrzos.org.pl/projekt1.18/download/SPS_RZD_23luty.pdf

Program profilaktyczno-edukacyjny – przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, ROPS, Kraków

Program wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w województwie mazowieckim na lata 2015-2020, Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej Załącznik do uchwały Nr 744/48/15 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 16 czerwca 2015 r.

Szymańska J., *Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki*, Ośrodek Rozwoju Edukacji 2012;

https://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/opieka-zastepcza-nad-dzieckiem/

LIDER PROJEKTU
Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 120, 35-078 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl